

inibi noviter mirifice ædificavi ob nimium amorem confessoris Christi Ambrosii, in tutela et omni custodia suprataxati Gaudentii abbatis, et in ejus ditione perenniter suisque successoribus permaneat sine fine, et itaque omnes possessiones atque res ipsius monasterii, diversis in locis constitutas, quarum vocabula hæc sunt, Oleoductus, Campellone, Ceresiolæ Gratem, Lucum, Sinterani, Casteniade, et Catenadam, seu omnes res quas nunc possidere videntur, vel ab hinc, Domino largiente, eidem venerabili Ecclesiæ Deum timentium liberalitate quoquoque modo fuerint additæ, excepta curte Dubbini, quam nos juxta commutationem commutare volumus. Placuit nobis ob Dei et beati Ambrosii amorem per consensum sacerdotum nostrorum constituere per hanc nostram institutionem, ut neque nos, neque alios successorum nostrorum jam prædicto abbati Gaudentio, aut successoribus ejus, de supradictis rebus ullam contra rationem ingerat molestiam, vel in rebus diminutionem, eo videlicet modo ut sub nostra nostrorumque succedentium consistentes ordinatione, atque dispositione Patrum, nobisque etiam prout decet parendo liceat eisdem perfrui, et quietam sub sancta degentes regula ducere vitam. Statuentes etiam per hoc nostræ auctoritatis muni-

(2) Hic misere a transcribentibus veterem memoriam monachi luxati sunt characteres temporum, præsertim in numero indictionis; quæ si forte scripta originaliter fuit VIII non XIII, ut habeatur annus

A men, ut eujuscunque ordinis homo, tactus superno amore, inibi suis cum rebus voluerit sacræ normæ sua submittere colla, ex nostra amplissima largitate sine ullo obstaculo habeat facultatem. Verum etiam et hoc concedimus ut quocunque tempore abbas ipsius monasterii de hoc sæculo migraverit, de ipsis sibimet eligant pastorem, si talis inibi persona reperia fuerit, qui juxta regulam eisdem, et vita fultus regulariter quiverit regere, ex nostra tranquillissima concessione habeant facultatem. Et ut hoc præceptum meæ concessionis incon vulsum et inviolatum perpetuo permaneat, Ambrosium notarium sanctæ nostræ Mediolanensis Ecclesiæ scribere jussimus, et propria manu subter confirmavimus, anno domnorum nostrorum, confirmantium hoc, Ludovici et B Hlotarii imperatorum decimo octavo, et decimo sexto Kal. Martii, indict. decima tertia (2).

Angelbertus, indignus archiepiscopus in hoc præcepto subscripsi.

Adoaldus Penio.

Deusdedit.

Ermaldus.

Et alii quamplures, sacerdotes, et diaconi, subdiaconi, notarii subscripserunt.

Christi 829, erratum nihilominus, sed levius, fuerit in annis imperatorum, qui fuissent XVII et XIV. PAFEBROCHIUS.

ANNO DOMINI DCCCLXXVII

ANDREAS BERGOMAS PRESBYTER

ANDRÆ CHRONICON

(Edidit PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. t. III, p. 231.)

ADMONITIO

Liber ex codice sæculi IX a viro quodam docto, C in Antiqq., t. I, repetitus, jam ope codicis Vadiani qui se Hermannum Philomuson vocari voluit, in bibliotheca civitatis Sangallensis, numero AC 23 signati (1) membranacei in 4° sæc. IX, quem in

NOTÆ.

(1) Codicem eundem esse, quo Philomusos usus est, nemini dubium erit qui ingenium superioris ævi editorum novit; et lacunæ editionis prioris editorum ea, quæ veritati adversari viderentur, omit-tenda censuisse comprobant. Codici Cl. Greith re-rerente, hæc insunt:

1. Admonitiones S. Basilii episc. de virtutibus minime characteribus scriptæ carolinis minusculis sæc. X, quibus ad finem adjunguntur veteres aliquot ymni in Epiphaniam, S. Laurentium mart. et S. Gallum confessorem una cum neumis musicalibus. Sequitur.

2. Vita Sci. Findani confessoris, ab H. Canisio publici juris facta, in qua linguæ Iricæ antiquæ scruatoribus commemorandi sunt aliquot loci ex libro II De miraculis S. Fintani e. g., c. 1.

3. Findanus cum recludi voluisset et instantibus precibus pro hoc Domini voluntatem scire laboraret

vox hujuscemodi ad eum delapsa est. licet tibi a Deo tre in abbatiam, isket clui o Dia anathes et in dabdane; et cap. 4.

4. Tale oraculum aere percepti propria lingua prolatum:

obsecra xpm et patricium nom. civitatis. Ataich crist ocus patriç artmache. Farna feiltâm naktsel teilbruchir tart doit teilco il farkysel. et ex hoc edacitatis vitium minime sensit.

5. Fragmentum ex Actibus apostolorum, 324 folia integra continens, sæcul. X.

6. Admonitio S. Pauli qualiter demonstraverat ei Dominus videre bonum et malum. Quæ nonnisi est visio de gaudiis beatorum et de penis inferni characteribus scripta carolinis majusculis sæc. X, 15 contin. folia.

7. Liber magni Aurelii Cassiodori senatoris De

usum nostrum v. cl. atque reverendissimus Carolus Greith summa cum diligentia vertit, prima vice sanus integerque prodit; sanus qualem auctor edere poterat, sermone Langobardis per totam Italiam proprio usus imo fere abusus; integer, quantum ex codice unico conicere licet, cum media in pagina stylus scribendi finem dederit. Opus tribus partibus litterarum forma et stramento diversis constare, diversis igitur temporibus exaratum esse cl. Greith monuit; prior pars in obitu Bernardi regis desinit, secunda usque ad annum 876 pertingit, tertia paucis lineis constat. Auctor non solum nomen snum et ordinem, sed et ævum ipse prodidit, dum se suerit

A Ludovici II imperatoris adfuisse et corpus ejus retro impositum inde a fluvio Olio usque ad Adduam, igitur per fines dioceseos Bergomensis, comitatam fuisse scribit. Unde recte eum Bergomatem dixeris (2), et ab Andrea vel Agnello Ravennate diversum. Primum operis caput ad verbum fere et Pauli historia Langobardorum fluxit; quæ proximæ sequuntur auctor in quantum per seriem litterarum seu per antiquos homines potuit veraciter scire (3) addidit, eaque ad genuinos sæculi octavi nonique fontis tratinanda patet; ultima quæ ipse expertus calce commisit, magnam sibi fidem rite conciliant.

ANDRÆ BERGOMATIS CHRONICON.

1. Narsis patritius Romanorum bella sustinuit, et eos semper defendit. Invidia Romani contra eum pertulit, ad Justinianum (4) imperatorem accusaverunt; qui et ipse augustus et Sophia, uxor ejus, mandans ei, quia eunuchus erat, ut ad se veniret et lana in gentio per pensione dividere. Narsis vero patritius sic ei mandans, non tantum se lana dividere, sed etiam talem telam orditurum, quale ipsa dum viveret deponere non possit. Legatos Narsis ad Langobardos mittens et pomorum genera vel reliqua dignitate transmittens, ut animos eorum amabilis facerent, quatenus in Italia venirent et plena eas absque pugna perciperent. Langobardi mox ut audiunt, gavisus sunt gaudio. Pannonia vero amicis suis Avarorum gens commendaverunt; quam possessam habebant per annos 42, cum uxoribus et natis set omnia quæ habebant exientes de Pannonia mense Aprile, per indictione prima, alia die post pascha Domini qui fuit Kalendis Aprilis, cum jam Domini incarnatione anni quingenti sexaginta octo essent evolui. Igitur Langobardi introierunt Italia per Forojulanorum terminum. Alboin nepoti sui Gisolfi Forojuli concessit et reliquos nobiles Langobardos. His diebus Langobardi Italia invaserunt, Vincentiam Veronamque et reliquas Venetiarum civitates cepit, et per tres annos Ticino possedit (5). Interim Alboin invasit omnia usque ad Tuscia preter Romam et Ravennam. Ticinensis vero per tres annos se continentes, per obsides quas dederunt (6), jam videntes suorum fortia circa se subjugata, Langobardi se traderunt. Pauca vero de multa dicam. Rex Alboin postquam in Italia tres annos et sex menses regnavit, insidiæ suæ conjuge interemptus est. Langobardi ex communi consilio Cleb nobilissimum in urbe Ti-

B cinensium sibi regem constituerunt; regnavit anno uno mensibus sex; a puero de suo obsequio gladio jugulatus est. Post cujus mortem Langobardi per annos decem regem non habuerunt, sed sub prestate ducibus fuerunt. Post autem annos decem elegerunt Autari, Clefoni filius. Autari vero dedit uxorem Teudelinda nomine, filia Garibaldi Bajorum rex sancta et nobilissima; ipsa edificavit ecclesiam sancti Johanni sita Moditia. Rex Autari apud Ticinum, venenum ut tradunt accepto, moritur, postquam sex regnaverat annos. Langobardi ex communi consilio suæ regine Teudelindæ licentiam tribuerunt, quali ipsa suo sociare voluisset conjugio, tali et illi regem constituerunt. Quid multa? Accepit Agilduccem Taurinensium; et regnavit annos viginti quinque, et mortuus est. Et regnavit pro eo filio suo Adalovald annos decem, de regno ejectus est. Eius regnum successit Ariovald, et regnavit annos duodecim, et mortuus est. Regnavit pro eo Rothari, qui edictum Langobardorum composuit; reliqua ejus dignitatem et fortia, et bella quas gessit, nonne hæc scripta sunt in coronica Langobardorum ut supra. Regnavit Rothari annos sexdecim, et mortuus est; Rodoldi filio suo regnum reliquit. Rodoldus tunc dum uxore cujusdam stuprasset, ab eodem interfectus est, postquam quinque regnaverat annis septemque diebus. Huic successit in regno Aripert; regnavit annis novem, et mortuus est. Reliquit regnum duobus filii sui, Pertarit et Gudiperti. Inter ipsos fratres malis hominibus discordia facientes tantum, ut alterum regnum invaderent. Grimoldus Beneventanorum suorum ducem per fraudes miserunt eorum mandatum veniens, Gudiperto gladio interemit, expletio anno post mortem patris et rex

VARIÆ LECTIONES.

¹ Caput divisionem, cujus in codice vestigiū hand comparent, institendam sensui. ² sustinuit c. ³ tam c. ⁴ q. c. ⁵ su c. ⁶ hominibus c.

NOTÆ.

anima, a capit. 5-18 mancus.

¹ 6. Fragmentum chronici Langobardorum ab Andrea presbytero conscri. ti. 8 folia vel 16 paginas continet, quarum singula 28 lineas complectitur, membrana crassa scripturam refert Langobardicam sæc. IX, ut ex facillimis litteris apposito videre est atque ex conjunctione litterarum e et r, e et s, r et i, nec non ex abbreviaturis syllabarum, initialium forma, etc.,

satis liquet.)

(2) C. 14.

(3) C. 2.

(4) Justinum.

(5) I. e. obsederunt.

(6) Loco obsidentibus, apud Paulum II, 27. Andreas noster perperam obsidibus legisse videtur.

mensibus. Pertarit fuga aripuit, Grimoald regnum accepit. Multa quidem ejus historiæ continent, sed pauca in hac abbreviationem conscribam. Hic in edicto Langubardorum novem ⁷ composuit capitula; regnavit annos novem, et mortuus est. Reliquid regnum Garibaldi, filio suo. Pertarit vero, unde jam diximus, qui fuga lapsus erat, egressus de Galia navem ascendit, ad Britanniam insulam ad regnum Saxonum transmeare; et dum pelago navigasset, divinus nuncius eidem ad ripam clamans, et dixit: *Revertere, Pertarit, in terra tua, quia tertia die est hodie, quod Grimoald defunctus est.* Quid plura? Reversus est, et gratanter a Langubardis susceptus, et ad regna gubernacula cum constituerunt mense tertio post mortem Grimoaldi. Regnavit Pertarit annos decem et septem, et mortuus est. Cuniperti, suum filium, regnum reliquid. Multa quidem ejus istoriæ scripta invenimus. Contra Halahis tyrannum fatigatione sustentus; sed Cunipert triumphum victoriæ cum exultatione Dei, Italia regnavit post mortem patris annos duodecim. In campo Coronate, ubi bellum contra Alahis gessit, in honore beati Georgii martyris monasterium construxit. Reliquid regnum Liutperti filio suo. Surrexit contra eum Aripert, et vivum comprehendit, et non post multos dies in balneo vita privavit. Regnavit Aripert annos 12, in flumen Ticinum ab aquis negatus est. Ansprand ejus regnum aripuit; regnavit menses tres. Reliquid regnum Liutprandi, filio suo. Fuit autem Liutprand multe sapientie, clemens, pudicus, orator, pervigil, elemosinis largus: legem quidem Langubardorum ampliavit, et ⁸ in edicti corpore conscribere jussit. Regnavit annis triginta et uno septemque mensibus, et mortuus est.

2. Hæc autem superscripta summationem cui incredibile apparet, relegat ⁹ tota historia Langubardorum (7); omnia hæc ibi veraciter invenit, in quantum hic scripta sunt; et plures multa illuc invenitur de nobilitatem eorum vel victoriæ, et de bella quas gesserunt. Hanc autem abbreviationem superscripta, in quantum potui, exersi ¹⁰ ego Andreas, licet indignus, presbyter de historiæ Langubardorum; et quorum hic super continent eorum historiæ minime ad nostram pervenit notitiam, sed in quantum per seriem litterarum seu per antiquos homines potui veraciter scire, hic scribere delectatus sum.

3. Defuncto itaque Liutprand, Ratchis electus a Langubardis rex elevatus est; regnavit annos quinque, et posuit in edicto capituli octo. Hoc quoque defuncto, Aistolfi, germano suo, regnum reliquid.

A Eorumque factis retinere non possumus; sed quantum audivimus, audaces uterque fuerunt, et suorum tempore Langubardi a nulla gens terruerunt. Regnavit annos octo, et posuit in edicto capitula tredecim, et mortuus est. Desiderii regnum reliquid. Qui cum regnasset annos tres, suus filius, Adelchis nomine, ex consensu Langubardorum sub se regem constituit; sub quorum tempore in aliquantum pax fuit. Quidam et etiam filiam suam, Berterad nomine, Karoli, Pipini filius, Francorum rex; conjugio sociavit; alia vero filia, Liupergam nomine, sociavit Taxiloni Bajoriorum rex; et pax firmissima ex utraque partis firmaverunt, sed minime conservaverunt. Causa autem discordiæ ista fuit. Habebat Carolus suus germanus major se Karlemannus nomine, serebundus et pessimus; contra Carolum iracundus surrexit, eum jurare fecit, ut ipsam Berterad ultra non haberet conjugem. Quid multa? Remisit eam Ticino, unde dudum eam duxerat. Mater vero eorum hæc separatio audiens, Carlemani filii sui blasphemiam intulit, oculorum cecitate percussus est, cum periculo vita finivit.

4. His temporibus (an. 753) ecclesiæ Romanæ Leo (8) papa regebat, et oppressiones a Langubardis multa patiebat; ex sede propria exiens Francia, repedavit cum multis sapientissimis ars litterarum, maxime cantores. Francorum gens hæc audiens, magno gavisi sunt gaudio. Karolus (9) cum suis obviam ejus adventum pedibus venerunt, ei obtinuum consedere locum fecerunt civitatem quæ dicitur Metis ¹¹. Qui ibidem per annos tres resedentes, tanta quidem dignitatem cantores ibi fecerunt, ut per totam Franciam Italiamque pene multæ civitates ornamentum ecclesiæ usque hodie consonant. Papa vero probata gens Francorum astuti et nobiles, consilium eorum dedit, ut super Langubardos venirent, Italiam possiderent; ipse vero ad suam sede Romane ecclesie remeavit.

5. Karolus siquidem vero, adnitentibus suis, oblitus est tatorum benignitatis, quod ei Desiderius rex tribuit. Congregata multorum Francorum exercitum, ex jussu apostolici sacramenta irrita facta sunt; Italia contra Langubardos veniens, divino judicio terror in Langubardus inruit, absque grave pugna Italiam invasit, anno Desiderii 18, et Adelchis 15, indictione 12, cum jam 205 anni essent evoluti, postquam Langubardi Italiæ ingressi sunt. Desiderio vero eodem tempore mortuus est. Adelchis, ejus filius, navium præparans, ultra mare egressus est (an. 774). Tantaque tribulatio fuit in Italia; alii gladio interempti, alii fame percussi aliis bestiis

VARIE LECTIONES.

⁷ alia et aliqua Pauli codices. ⁸ et i. e. c. c. i. non leguntur apud Paulum. ⁹ relega c. ¹⁰ ante ego vox de deleta est. ¹¹ meties c.

NOTÆ.

(7) Pauli Diaconi, unde verbatim excerpta sunt.
(8) Stephanus III. De sequentibus cf. Pauli hist. episcoporum Mettensium Mon. Germ. II, 268; tum

monachum Engolismensem I, 170, 171, et monachum Sangallensem II, 733.

(9) Pippinus.

occisi, ut vix pauci remanerent in vicos vel in civitates.

6. Forojulianorum dux tunc temporis (an. 774) Rotcausus præerat, et in Vincentia Gaidus; qui auditu Francorum devastatione et ejus adventum quod in Forojuli properarent, congregatisque ut poterant, obviam eorum ad ponte qui dicitur Lipientia exierant, et ibidem magna strages de Francis fecerunt. Karolus vero hæc audiens, mandans eorum fidelitatis fidem suscepturos et honoraturos, Rotcausus et Gaidus ducibus cum nobilibus Forojulianorum consilio inito, ut viriliter se contendissent. Erat quidem ex ipsis, cui jam munera Caroli exceccaverat cor, tale dedit consilio: *Quid faciemus? Quomodo eorum resistere possumus? Caput non habemus. Regem confortationis nostræ jam devictus est. Eamus eorum fidelitate; bene nobis erit.* Quid dicam? Ut obtabat, fecerunt. Et tamen eorum Carolus servavit honorem.

7. Igitur subjugata et ordinata Italia, ad Romam perrexit (an. 781); ibidem palatium construxit; deinde terra pacificata et sacramenta data, Pipinus suus filius regendum Italia concessit; ipse vero Karolus post aliquantum tempus Francia reversus est, obsides quoque ducentes secum quicquid Italia majores nati et nobiliores erant. Post non multum tempus ab eodem Carolus meruerunt, et honorati sunt ab ipso, ad suam reversi sunt patria. Pipinus vero vivente patre defunctus est (an. 810). Reliquit filium, Bernardum nomine, cui Karolus Italia concessit; qui cum esset penuriæ famis Italia præoccupata, subito ut Bernardo regnum accepit, dignitatem ubertatemque advenit, et sic fuit dum ipse regnavit. Karolus autem qui cum sex annos in Francia, et postquam in Italia ingressus est 41 annos regnasset, defunctus est in pace senesque ætatis et plenus dierum (an. 814), qui per eum nomen Francorum longe lateque percrebuit, sicut est nunc usque ad hodiernum diem. Reliquit sedem suam in Francia Hludowici, filio suo. Iste incipit vocare imperator ex Francorum genus.

8. Conjux vero ejusdem Hludowici, Hermengarda nomine, inimicitia contra Bernardo, Langubardorum regem, orta est, mandans ei, quasi pacis gratia ad se venire. Ille ab ipsis nobiles legatarii sacramenta fidem suscepit, Francia iturus est. Qui mox ut illa potuit, sicut audivimus, nesciente imperatore, oculi Bernardi evulsit; ab ipso dolore defunctus est (an. 818), postquam quinque regnaverát annos, duo sub Carolo, tres sub Hludowico.

9. Erat quidem Hludowicus imperator multæ sapientiæ, consilio prudens, misericors et pacis amator; habebat tranquillitas magna ex omniumque parte pacis gratia; diligebat lectores, cantores, et cunctis servientibus Deo ministrantibus ecclesiæ. Habuit filios tres, id est Lothario et Hludowicus de

A Ermengarda, et Carolus de Juditta quæ post morio Ermengardi in conjugio suscepit. Quidam prædicto imperator Hludowicus suum filium Lothario sub se sedem imperialis constituit, vivente patre.

10. Habuit Lotharius filius, Hludowicus nomine, cui avius suus Hludowicus Italiam concessit, Hludowici filii sui Bajoaria, Caroli Aquitania. Honor autem major, id est imperialis, crescebat cottidie Lotharii; cui inimici homines consilium dederunt, quatenus Judittam, nuceram suam, genitori suo tollerent et in Italia abducerent; sicuti fecerunt in civitate Dartonensis in custodia miserunt. Quis potest dicere furore, quam pater ejus vehementer iratus fuisset? sed totam fortia Lotharius ad se retentam habebat.

B 11. Igitur non post multos dies dum se recognoscens Lotharius, quod malum egisset consilium, nuceram suam remittens genitori suo, et ira infamatus contra illos qui ei tam pravum consilium dederunt, alios occidit, alios in exilio misit. Tunc temporis ecclesiæ Mediolanensis Angelbertus archiepiscopus regebat. Volebat imperator dicere, quod ille in ipso consilium fuisset, et venientes nobiles eum in gratia miserunt; sed dum ante imperatorem ducerent, ille vero tantum caput inclinavit et verba salutoria dixit; ad pedes vero noluit venire propter reverentiæ honorem ecclesiarum. Tunc imperator dixit: *Sic contemis te, quasi sanctus Ambrosius sis!* Archiepiscopus respondit: *Nec ego sanctus Ambrosius, nec tu dominus Deus.* Imperator vero subjunxit ei: *Ite ad genitorem meum, cujus odium me fecialis habere; reduce te ad pristinam gratiam!* Ille autem hæc audiens, perrexit in Franciam.

C Hludowicus imperator honorifice eum suscepit. Dum ad neusam uterque reficerent, causa exurgens imperator et dixit: *Bone archiepiscope, quid debet facere homo de inimicum suum?* Ille respondit: *Dominus dixit in evangelio: Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui vos oderunt (Matth. v, 44).* Imperator dixit: *Et si hæc non fecero?* Archiepiscopus respondit: *Si non feceris, non habebis vitam æternam, si in ipso odio mortuus fueris.* Imperator vero iratus dixit: *Si me vindicabo de adversario meo, non habeo vitam æternam?* et statim subjunxit: *Vide*

D *Angelbertus, quomodo hæc verba defendas!* Et constituto posito usque in mane. Mane autem facto, coligit imperator sapientes, prout si subito poterant, conflictum habentes de hac verba contra archiepiscopus. Archiepiscopus eorum præsentia dixit: *Scitis, quia sumus omnes fratres in Christo?* Illi autem respondentes dixerunt: *Scimus quia unum patrem vocamus in cælis.* Ille autem dixit: *Ergo si scitis, quod fratres sumus, sive liber et servus, sive pater et filius. Apostolus Johannes dixit: Qui odit fratrem suum, omicida est, et omnis omicida non habet vitam æternam in se manentem (1 Joan. iii, 15).* Si ergo

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ *Hinc alia manus, caractere crassiore quidem majoreque præcedentibus sed Langobardico. GREIN.*

vidiosus omicida reputabitur, quomodo vitam eternam possessurus erit? Illi autem convicti, ad hæc verba consenserunt. Imperator vero manum in terra ponens, veniam petivit, et gratiam filii sui reddidit. Imperavit ipse tam solus quam simul cum filio annos 27, et ipso Lothario sub eodem patre annos 21. Indictione tertia (an. 840) sic fuit sol obscuratus in hoc mundo, et stellas in celo apparebant, 3 Nona Magias, ora nona, in latanias¹³ Domini, quas a media ora. Facta est tribulatio magna. Cumque hoc populus intenderent, multi extremabant, quod jam amplius hoc seculum non staret; sed dum hæc angustia contemplant, refudit sol et quasi tremulus in antea umbraculam fugire cepit. Ipsa vero nocte sequenti prope matutino facta est lux quasi in die. Hæc signa in celo conperta, doctores in suorum monitiones dixerunt: *Estote, fratres, parati; quia impletum est quod, in evangelio Dominus dixit: Cum hæc signa videritis, scitote, quia prope est dies Domini magnus et manifestus!* (Luc. XXI, 31.) Sequenti autem mense Junio Hludovicus imperator defunctus est, suosque dies finivit in pace.

12. Post cujus mortem discordia inter ipsis tres germanis surrexit, Hludovicus et Carolus ex una parte, Lotharius ex altera. Cumque nulla parte oculum dantes, jungentes se ubi nuncupatur Fontanense, acies hinc et inde ex utraque partis constructe, facta est strages magna, maxime nobiles Aquitanorum (an. 841). Tantique (10) ibi viri fortes per contentiones malas et improvidentia debellati sunt, quanti potuissent per bonam concordiam et salubre consilium multa milia sternere contradictorum paganorum; unde sic discipata est nobilitas Aquitanorum, quæ etiam Nortemanni eorum possedant terræ, nec est qui eorum fortia resistat. Imperavit Lotharius post mortem patris sui tam solus quam simul cum Hludovicus filio suo annos 15, et mortuus est (an. 855). Reliquid tres filios, id est jam ficto Hludowico, qui sub eo imperavit in Italia annos sex, Lothario in Francia, Karolus in Provincia. Sed Carolus non post multos dies defunctus est. (an. 863) Lotharius ex sede propria exiens, in Italia veniens pacis gratiæ videndum germanum suum, ubi cum ipso locutus est finibus Beneventana pago Venosiana; sed dum iret et reverteret, multa devastantes pauperorum domibus, blasphemia multa incurrit. Revertenti autem, in itinere via egrotare cepit, subito in civitate Placentina defunctus est (an. 869), et ibi corpus ejus conditum; suisque hominibus a multis simili modo contigerunt.

13. Pauci quidem sane dum per gestis filiorum regum seicem apices componam, animus meus ad reliquis factis percurrit. Multa fatigatio Langobardi et oppressio a Sclavorum gens sustinuit, usque dum

A imperator Foro-Julianorum Ebherardo principem constituit. Eo defuncto, Uniroch filio suo principatum suscepit. De Burgundia vero surrexit quidam d'ctus Hupert nomine, qui aliquanto tempore domno imperatori Hludowici se fidelissimo esse dicebat; postmodum cum Burgundionibus adjunctus, suorum fines rebellare disponebat, oblitus est tantorum beneficiorum quæ ei imperator tribuit, et sacramenta quas dederat irrita fecit. Domnus Hludovicus hæc audiens, Cunrath cum reliquis fidelibus suis dirixit, et eodem Hupert in campo comprehendit et occidit; et multi quidem de ejus pars interempti sunt (an. 864). Igitur antequam hæc rebellatio facta fuisset, tanta quidem nivem Italia cecidit, ut

B per centum dies in planis locis teneret; et fuit gelus gravissimus, multa semina mortua fuerunt, vitæ¹⁴ pene omnibus in planis locis siccaverunt, et vinum intra vascula glaciavit, ut ætiam per foramen spinarum nihil exhibat, donec rumperetur ipsa glacia cum fuste ab ante ipsa spina. Hoc fuit tempus domni Hludowici imperatoris anno 10, indictione octava (an. 859). Illis itaque sub brevitate rei veritas transeurris, adventum primi ordinis, sicut cepimus, exsequamur. At vero domnus Hludovicus augustus multa quidem oppressionem a Sarracinarum gens in finibus Beneventanis sustinuit, et eorum semper resistit (an. 860); Amelmasser eorum princeps cum multi Sarracini ibi consistentibus occidit (an. 867); reliqui in castro qui dicitur Bari se fortiter munierunt, ubi domnus imperator per quinque annos eos cum Franci et Langobardi et ceteris nacionum suorum fidelium possidens¹⁵, simul etiam cum sua juge¹⁶ Angelberga nomine et multi eorum similiter. Circa hæc tempora in Vulgarorum gens divina aspiracio accensa est, quatenus christiani fierent et Christum dominiuum colebant, quoniam tantus amor caritatis in eorum regem pervenit, ut per se ipse ad æcclesiam beati Petri Roma venisset, et ibi dona obtulit, et a domno papa Nicholas catholica fide munitus, divinitatis scientiæ instructus, baptizatus et fide sancta confirmatus, recepit doctores ab eodem domno apostolico, suam reversus est patriam.

14. Igitur dum domnus Hludovicus cum suis Bari custodirent, nuntii venerunt de finibus Calabriae dicentes: *Domine imperator, vestri esse volumus, et per vestram defensionem salvi fore confidimus. Gens Sarracinarum venerunt, terra nostra dissipaverunt, civitates desolaverunt, æcclesias suffuderunt; tantum ad vos petimus, ut des nos caput confortacionis, qui nos adjuvent et confortent. Sacramenta vobis damus, tributa solvimus.* Tunc domnus imperator misericordia motus, non gaudens cupiditatis eorum promissa, sed de illorum dolens malitia, elegit strenuis

VARIAE LECTIONES.

¹³ latanias c. ¹⁴ i. e. vites. ¹⁵ i. e. obsidens. ¹⁶ i. e. conjuge

NOTÆ.

(10) Ex Paulo Diac VI, 25.

et nobilissimis viris, Hotone de finibus Bergomensis, A Oschis et Gariardus episcopis, et confortavit eos dominus imperator et dixit: *Ite in pace fideles Christi, angelus Domini bonus comitetur vobiscum, ut et ego videam vos et labores quam vobis inpono merear!* Tunc simul cum ipsis missis perrexerunt, et unde egerunt firmitatis sacramenta receperunt, et adunantes secum magis ac magis fideles populus. Cumque venerunt in quendam valle, ubi ipsi Sarracini, fidentes absque ullo timore, annonam metentes, simul cum captivi quas habebant, tunc christiani intruentes super illos, et Sarracini quanti ibi invenerunt occiderunt, et captivi liberaverunt. Ut hæc audivit eorum principe, Cincimo nomine, de civitate Amantea (11) obviam eorum exiit, præparatus viriliter. Et exinde Franci comperti sunt, et jungentes se hii ex una parte et illi ex altera, facta est strages magna Sarracinatorum, qui fuga petiens; christiani vero post eos, interficientes usque ad portam civitatis. Oto vero et prædicti episcopi et suorum secutores triumphatores reversi sunt ad domno imperatore. Imperator vero magnum gavisus est gaudium, honorem dignitatis eorum tribuit.

15. Cincimo vero de suis et patriæ suæ adiutorium colligentes multitudo Sarracini, iter pergentes, Bari secum euntes, multa dispendia adiutorium soldani. Erat eorum nunciatum, quod christiani celebrarent magnum diem festum, sicut erat hoc est nativitas Domini nostri Jesu Christi, dicentes: *Deum suum colunt die illa; neque pugnaturi neque arma levaturi sunt. Eamus super illos, comprehendamus eos omnes in simplicitate sua!* Hoc consilium domno imperatori nunciatum est. Tunc moniti, ut galotinnio ¹⁷ matutinis et summo diluculo episcopis et sacerdotibus missarum sollempnia celebrarent, et populus communionem vel benedictionem acciperent, sicuti et fecerunt. Et exierunt querentes Sarracini, et illis querentes Franci juncti sunt in loco . . . Factus est sonitus magnus clangore buccine, innita ¹⁸ equorum, strepitus populorum. Cumque prope se conjungerent, fideles Christi oraverunt dicentes: *Domine Jesu Christe, tu dixisti: Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eum (Joan. vi, 17); ergo si tu nobiscum, quid contra nos?* Statim commissum est prælium. Cumque forti intentione pugnantes, arma celestis confortavit christianos; pagani vero terga vertentes fugire ceperunt. Christiani autem post eos cedentes, non cessabant, donec multitudo paganorum interficerent, et stipendia quicquid soldani pergebat tulerint. Soldanus hæc audiens, metus magnus tristare cepit. Sequenti mense Februario (an. 871), quinto expleto anno quod Bari possessas habebat, domnus imperator comprehendit

soldanus, et reliqui Sarracini ibi consistentibus intererunt, anno 21, indictione 4. Sarracini vero in suorum terra hæc audiens, elegendes se fortissimè viri, sicut audivimus viginti millia hominum, dicentes: *Grandis ignominiam de occisorum nostrorum consonant; eamus illuc!* Cumque navigio præpararent, ascenderunt et navigaverunt, et exierunt in finibus Beneventana. Tunc dixerunt per suorum audaciæ elationis: *Quid nobis fiducie habere debemus in navibus nostris? Dissipemus eas, quia Franci adversum nos nihil possunt; et sic prævaluerint adversum nos, sine ullo metu in regnum nostrum pergere possunt!* Et dictis factis, Franci querere ceperunt. Nunciatum id est domno imperatori, qui statim mittens principibus suis Hunroch, Agefrid et Beso, cum electa manu Francorum et Langobardorum et ceterorum nationes. Jungentes se in loco ad sanctum Martinum, ad strada scilicet prope Capua ad Vulturno, acies hinc et inde, utraque partis fieri intentiones pugnantes, Dei adjuvante misericordia Sarracini devicti et debellati sunt multitudo innumerabiles; quia quod gladius non intererit, in fluvio Vulturno negati sunt, reliqui fuga vis ¹⁹ eraderunt. Sic Dei iudicio complacuit; qui venerant exaltati, facti sunt humiliati.

16. Ad hæc victoria patrata, domnus imperator in Beneventi palatio sedebat. Tunc Adelchis præcipatum Beneventanorum regerat, cui imperator se et omnia credebat, et dilectione caritatis inter se diliebat ²⁰. Anticus hostis, qui semper contra dictionem inimicitiam querit, exsurgentes per malos homines, inter se occulto dicentes: *Quid gravati sumus sub potestate Francorum?* Taliter Beneventani per fraudem uno consilio ingerunt, ut recederent ²¹ malum pro bonum; quatenus ubicumque fidelissimi imperatores invenissent, ibi custodirent, et ad imperatorem non dimisissent redirent. Erant enim Franci separati per castellas vel civitates, fidentes absque ullo terrore, credentes fide Beneventanorum. Fuit autem iste contrarius discessionis dies 5: Idus Augusti (Aug. 13) usque ad quindecim Kalendas Octobres indictione 5. Sed Deus, qui domno imperatore ad regni gubernacula imperialia ordinaverat, cum ipso erat, sicut legitur: *Cor regis in manu Dei est (Prov. xxi, 1)*. Et taliter fideles suum ad eum venire fecit. Cælestis timor autem super Beneventanos inruit; vix illorum fuit, ut pacifice potuissent illos dimitterent. Qui letabundi a domno imperatore reversi sunt. Eodem anno erolis, multa signa monstrata sunt. Vinum quomodo rindermiatum et intra vascula ²² misso, statim turbatus, qui dicitur versio, fuit. In ipsa pascha Domini per arbores vel folia et reliqua loca parabat quasi terra pluvisset, sequenti autem (an. 872) 4 Novis

VARIE LECTIONES.

¹⁷ i. e. gallicinio. ¹⁸ i. e. himnitus. ¹⁹ i. e. vix. ²⁰ i. e. diliebat. Antiquus. ²¹ i. e. gravati. ²² i. e. ruderent. ²³ uescula c.

NOTÆ.

(11) In Calabria.

Magi pruina ceciderunt, multe vites in planis locis seu A in vallibus palmites cum uva siccaverunt, similiter et silves ²⁶ tenerrimum cum sua folia aride facte sunt. Sequenti autem mense Augusto multarum locustarum advenit de Vicentina partibus in finibus Bresiana ²⁸, deinde in Cremonensis finibus; inde vero perrexerunt in Laudensis partibus, sive etiam in Mediolanensis. Erant enim unates pergentibus, sicut Salomon dixit: *Locustas regem non habent, sed per turmas ascendunt* (Pror. xxx, 27). Devastaverunt enim multas granas minutas, id est milio vel panico. Completi anno centesimo ex eo ²⁸ Francorum gens Italia ingressi sunt (an. 873), anno domini Hludovici imperatoris 23, et mens. 4, indictione 6 finita. Ingrediente 7 indictione, hoc est anni ²⁷ incarnationis domini nostri Jesu Christi octogenti septuaginta tres transacti, imperator vero veniens de finibus Beneventana post multa victoria super Sarracini facta.

17. Igitur post annum, hoc est indictione 8 (an. 875), stella cometis in caelo comparuit, similitudo radientibus longinque caude per totum mense Junium, mane et vespere. Deinde in mense Julio Sarracini venerunt (Jun. 13), et civitate Cuminaclo (12-13), igne cremaverunt. Sequenti autem mense Augusto Hludovicus imperator defunctus est, pridie Idus Augusti (Aug. 12), in finibus Bresiana. Antonius vero, Bresciane episcopus, tulit corpus ejus, et posuit eum in sepulchro in ecclesia sanctae Mariae, ubi corpus sancti Filastrii quiescit. Auspertus Mediolanensis archiepiscopus mandans ei per archidiaconum suum, ut reddat corpus illud; ille autem noluit. Tunc mandans Garibaldi Bergomensis episcopus et Benedicti Cremonensis episcopus cum suorum sacerdotes et cuncto clero venire, sicut ipse archiepiscopus faciebat. Episcopis vero ita fecerunt et illuc perrexerunt; trahentes eum a terra et mirifice condientes, dies quinto post transitum in pharetro posuerunt, cum omni honore, hymnis Deo psallentibus, in Mediolanum perduxerunt. Veritatem in Christo loquor: ibi fui et partem aliquam portavi, et cum portantibus ambulavi a flumine qui dicitur Oleo usque ad flumen Adua (14). Adductus igitur in civitate cum magno honore et lacrimabili flatu, in ecclesia beati Ambrosii confessoris sepelierunt die septimane suae (an. 875). Qui imperavit annos 32, id ²⁸ est vivente patre annos 12 ²⁹, post mortem patris ³⁰ annos 20.

18. Post cujus obitum magna tribulatio in Italia advenit. Colligentes se majores nati in civitate Ticino simul cum Angelberga suorum regina mense Septembri indictione nona, et pravum agentes consilium, quatenus ad duo mandarent regnum, id est Karoli in Francia et Hludovico in Bajoaria; sicut et fecerunt. Tunc Karolus veniens, nesciens de Hludovico. Hludovicus nesciebat quod Karolus venisset, misit filium suum Karolus nomine, propter distantiam homines ceperunt Karolo nominare. Karolo rex veniens Papiam, Karolito in finibus Mediolanensis. Cuique cum de patruum suum comperit fuisset quod esset in Papia, ceperunt homines qui se Carlito conjunxerunt multa malitia facere; hoc est Beringherio cum reliqua multitudine statim venerunt in finibus Bergomensis, residente in monasterio Fara per abdomada una, domibus devastantes, adulteria vel incendia facientes. Tunc multi Bergomensis relinquentes domos suas plena vino et anona, tantum cum uxuribus et paramentum in civitate vel in montibus perrexerunt. Karolus rex haec audiens, statim praesens ipsos malefactores cum multitudo populorum perrexit de finibus Bergomensis in Bresiana, inde in Verona, inde vero in Mantua. Karolito perrexit in Bajoaria. Tunc Karloman, germanus ejus, obviam veniens Karoli rex barbari ³¹ (15) sui, ad fluvium qui dicitur Brenta, et pacificis verbis se ad invicem salvaverunt, et pactum usque in mensem Madio firmaverunt. Carlomanus ivit in Bajoaria. Karolus rex perrexit ad Romam, et ad ecclesiam beati Petri dona obtulit ab apostolico Johanne unctus, et honore imperii coronatus (Dec. 25), in Papia reversus est, mense Januario, suprascripta indictione nona ²⁸.

19. Cumque idem Karolus imperator de Roma reversus in Papia sederet (an. 876), audivit quod Karlomanus, Hludovici filius, contra eum veniret; cumque exercitum suum adunare vellet et cum eo bellam gerere (an. 877), quidam de suis, in quorum fidelitatem maxime confidebat, ab eo defecti, ad Carlomanum se conjungebat. Quod ille videns, fugam iniit et Galliam repedavit, statimque in ipso itinere mortuus est (Oct. 6). Carlomanus vero regnum Italiae disponens, post non multum tempus ad patrem ³² in Bajoariam reversus est (Dec.). Inter haec Hludovicus rex. . . .

VARIAE LECTIONES.

²⁶ i. e. silvae. ²⁸ i. e. Brixianis. ²⁸ i. e. quo. ²⁷ ann. c. ? ²⁸ id — XX. in margine addita sunt. ²⁹ ita correxit; VI :: ant XI :: c. ³⁰ matris c. ³¹ ita correxit; barbaram. ³² hinc manus tertia. ³³ ad patrem minusme.

NOTAE.

(12-13) Comacchio.

(14) Scilicet per flues episcopatus Bergomensis, unde Andream Bergomensem presbyterum fuisse colligitur.

(15) I. e. patrum.